

Pulp in het Nederlandse leesonderwijs?

Tekst 1 Fastfood voor jonge lezers: de schadelijke promotie van pulp in het onderwijs

(1) Wat hebben we nodig om ontleding een halt toe te roepen? Mooie verhalen natuurlijk, maar ook 'mooie lezers'. De term is van jeugd-
5 boekenauteur Benny Lindelauf. Hij bedoelt lezers die een verhaal betekenis kunnen geven, lezers die daar scholing in hebben gehad. Van zulke mooie lezers zijn er steeds minder.
10 (2) 44 procent van de Nederlandse jongeren zegt lezen niet leuk te vinden of er zelfs een hekel aan te hebben, zo blijkt uit onderzoek van Stichting Lezen. Dat zijn er meer dan
15 in onze buurlanden, en niemand begrijpt waarom juist in Nederland de ontleding zo hard stijgt. Helaas maakt de overheid ook geen geld vrij om daar serieus onderzoek naar te doen.
20 (3) In plaats daarvan investeert ze in leesbevorderingscampagnes. Waarom sorteren die nu niet het gewenste effect? Wie zich daarin verdiept, begrijpt al snel waarom de leesmotivatie laag is. De campagnes die gericht zijn op leesbevordering sturen op 'leesplezier', vanuit de gedachte dat op plezier vanzelf leesmotivatie volgt.
25 (4) Daarom is besloten dat in de Jonge Jury-campagne jongeren zelf kiezen welke boeken ze nomineren en bekronen. De Jonge Jury, die jaarlijks 180.000 leerlingen in de onderbouw bereikt, wordt betaald
30 door Stichting Lezen, ondersteund door het Nederlands Letterenfonds en uitgevoerd door Passionate Bulkboek, een organisatie die zich

'dé leesspecialist in voortgezet
40 onderwijs' noemt.

(5) Leerlingen van twaalf tot vijftien jaar kiezen de boeken voor de shortlist aan de hand van een groslijst van uitgevers, zonder instructie, richtlijn
45 of een voorselectie door opvoeders of leraren. Het is verontrustend dat hun keuze vervolgens leidend wordt in een campagne die wordt betaald met overheidsgeld. Het is alsof je
50 kinderen de supermarkt instuurt met de opdracht te kopen wat ze lekker vinden en datgene waarmee ze naar buiten komen, opdringt aan alle kinderen van het land, onder het
55 mom van 'gezond eten'. Nederland zou zijn eigen cultuuronderwijs serieuzer moeten nemen.

(6) Dit jaar brachten 10.000 kinderen een stem uit voor de Jonge Jury-prijs. De winnaar die woensdag 9 juni bekend wordt, zal met zekerheid een pulpboek zijn. Wat bedoelen we met pulp? Dat is niet hetzelfde als lectuur. Er zijn genoeg redenen om
60 zwakke of onwillige lezers aan te moedigen door ze, pakweg, een spannende jeugdroman van Lydia Rood te laten lezen of de biografie van Wim Kieft.¹⁾
65

(7) Maar wat de Jonge Jury propageert, is van een ander kaliber. Het zijn verhalen die seksistisch en racistisch denken bevestigen, de lezer alleen van kick naar kick jagen.
75 Verhalen die stilistisch, inhoudelijk, cultureel en moreel armoedig en

zelfs schadelijk zijn. We analyseerden de shortlist van dit jaar en alle winnende titels van de afgelopen tien jaar, waarvan er zeven werden geschreven door één auteur: Mel Wallis de Vries. Eenlettergrepige titels, dramatisch-realistische foto's op de voorkant en kekke elastieken buikbandjes moeten de jonge lezer verleiden: *Klem*, *Wreed*, *Vals* of *Shock* heten haar boeken.

(8) Het stramien is steeds identiek: na een scène waarin steevast een vrouwelijk slachtoffer wordt gepijnigd, vernederd en vaak vermoord, gaan we terug in de tijd en komen er vier à vijf verschillende meisjes aan het woord – soms via vlogs, dagboekfragmenten, app- of e-mailberichten. Ze zijn typetjes en hebben steevast één ding gemeen: het zijn altijd witte meisjes met lang, los haar. De meisjes lijken geen enkele inhoud of substantie te hebben. De personages veroordelen elkaar op hoe ze eruitzien, en wat ze eten en drinken.

(9) Seks is vrijwel altijd ongewenst en gewelddadig in deze teksten, maar de lezer krijgt geen ruimte om dat kritisch te beschouwen, omdat die meekijkt met daders in lang uitgesponnen geweldsscènes. Verkrachting en moord worden als haast onvermijdelijk lot voor jonge vrouwen gepresenteerd: als ze in het donker door het park fietsen, maar soms ook als ze in hun eigen slaapkamer zijn. Het hyperrealisme met herkenbare school- en plaatsnamen maakt het nog angstaanjager. De shortlist van dit jaar bestond uit drie jeugdthrillers die qua opbouw en verhaalinhoud sprekend op de boeken van Wallis de Vries lijken. Succes is blijkbaar besmettelijk.

(10) Met zulke lelijke teksten kweek je geen mooie lezers. Jonge lezers

lezen vooral belevend en herkend. Wat ze lezen, nemen ze letterlijk omdat hun literaire competenties nog niet zijn ontwikkeld. In het lesmateriaal van de Jonge Jury worden deze competenties ook niet aangesproken.

(11) Waarom wordt dit geld, afkomstig van Stichting Lezen en het Letterenfonds, niet besteed aan de promotie van echte jeugdliteratuur in de klas? Verhalen kunnen je leren hoe je betekenis kunt geven aan de wereld. Hoe je gevoelens, relaties, maar ook maatschappelijke verhoudingen kunt begrijpen en hoe je er taal voor kunt vinden. Ze bieden de sleutel tot een volwassen, ethische houding.

(12) Kwalitatieve jeugdliteratuur geeft de verbeelding van jonge mensen de ruimte om nieuwe en andere perspectieven en samenlevingsvormen te verkennen. Door identificatie met steeds nieuwe personages kunnen jonge lezers hun persoonlijkheid vormen, hun opvattingen toetsen. Literatuur draagt bij aan empathie en aan burgerschap.

(13) Dat in het Nederlandse onderwijs op de basisschool en in het voortgezet onderwijs het lezen van onze internationaal geprezen jeugdliteratuur, denk aan Anna Woltz, Simon van der Geest, Martha Heesen of Bart Moeyaert, niet verplicht is, en dat er geen eisen worden gesteld aan de kwaliteit van wat er op school wordt gelezen, is een vorm van ernstige en structurele verwaarlozing. Laten we in het op handen zijnde nieuwe curriculum voor het vak Nederlands²⁾ het vrijblijvende begrip 'fictie' vervangen door 'jeugdliteratuur'.

(14) Tot het zover is, kunnen de organisatoren van de Jonge Jury het

alvast over een andere boeg gooien.
Een shortlist die wordt opgesteld
door specialisten lijkt ons de

eenvoudigste oplossing. 'Als ze maar
175 lezen' is geen excuus voor pulp.

*naar: Yra van Dijk en Marie-José Klaver
uit: de Volkskrant, 6 juni 2021*

*Yra van Dijk is gasthoogleraar bij instituut LUCAS van de Universiteit
Leiden. Marie-José Klaver is vakdidacticus en docent Nederlands in het
voortgezet onderwijs.*

noot 1 De biografie *Kieft* portretteert de voormalige Nederlandse profvoetballer Wim Kieft;
veel aandacht gaat erin uit naar diens alcohol- en drugsverslaving. *Kieft* was in 2014
het bestverkochte boek in Nederland.

noot 2 Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen bereidde tijdens de
publicatie van dit artikel een onderwijsherziening voor van (onder meer) het schoolvak
Nederlands.

Reacties op tekst 1

Tekstfragmenten 1 tot en met 4 zijn reacties op tekst 1. Ze verschenen in het dagblad de Volkskrant en op Neerlandistiek, een online tijdschrift voor de Nederlandse taal-, letterkunde en taalbeheersing.

tekstfragment 1

(1) Van Dijk en Klaver stellen dat er wat hen betreft voor sommige boeken geen plaats mag zijn in het onderwijs, omdat ze in hun ogen niet bijdragen aan de literaire ontwikkeling en bovendien een schadelijk effect zouden hebben. Wij zien dat anders: deze boeken zijn voor veel kinderen de (enige) motivatie
5 om een boek op te pakken. Het is kortom de eerste toegang, het begin van iets moois.

(2) En hoewel boeken in de klas en ook de Jonge Jury zelf wel degelijk kritisch bekeken mogen worden, kan het niet de bedoeling zijn dat we een bepaalde groep boeken en auteurs, en daarmee ook de jonge lezers die deze boeken
10 waarderen, categoriaal afwijzen.

*naar: Gerlien van Dalen en Giel van Strien
uit: de Volkskrant, 11 juni 2021*

*Gerlien van Dalen is directeur-bestuurder van Stichting Lezen.
Giel van Strien is directeur van Passionate Bulkboek, een organisatie voor de stimulering van de Nederlandse taal en literatuur bij jongeren.*

tekstfragment 2

(1) Persoonlijk vind ik het ook jammer dat thrillers steevast hoog eindigen. En ik ben het absoluut met u eens dat het schadelijk is om seksueel geweld zo vaak in te zetten, puur als plotwending. Dat de beschreven vrouwelijke
5 hoofdpersonages pieperige slachtoffertjes zijn (of maken ze, ik noem maar iets gek, een karakterontwikkeling door?).

(2) Maar laten we niet vergeten dat er in 'echte' literatuur ook schadelijke personen of ideeën voorkomen. Van mijn literaire kennismaking op het vwo herinner ik me vooral de smerige seksscènes van Ronald Giphart en Jan Wolkers. Vind ik persoonlijk even schadelijk als die 'pulp' waar u het nu over
10 heeft. Omdat ik de vrijheid van jongeren waardeer, accepteer ik ook dat vooral thrillers de shortlist halen. Loslaten, noemen ze dat.

(3) Wat ik niet begrijp en nooit heb begrepen, is wat er zo verkeerd is aan leesplezier. Waarom er een elitaire minderheid is, die vindt dat we altijd
15 neerbuigend moeten doen over Young Adult-boeken voor jongeren (en feelgood-romans voor volwassenen, trouwens). Die vindt dat jongeren geen eigen keuzen mogen of kunnen maken.

*naar: Carlie van Tongeren
uit: de Volkskrant, 8 juni 2021*

Carlie van Tongeren is auteur van jeugdliteratuur. Ze is twee keer genomineerd voor de Jonge Jury.

tekstfragment 3

(1) In hun reactie op de kritiek van Van Dijk en Klaver stellen Gerlien van Dalen (Stichting Lezen) en Giel van Strien (Passionate Bulkboek) dat de bekritiseerde schrijvers “de onderwerpen die in hun boeken voorkomen (geweld, ongewenste seks, racisme) juist aan de kaak willen stellen en
5 bespreekbaar willen maken bij de groep die het aangaat: de jeugd zelf”. Je kunt je echter afvragen hoe goed ze daarin slagen, als hun boeken zelf de stereotypen reproduceren die ze blijkbaar proberen te bestrijden. Belangrijker nog is dat dit soort onderwerpen pas echt bespreekbaar wordt onder leiding van een docent die de discussie aan de hand van gerichte leesvragen in
10 goede banen kan leiden.

(2) Over die didactische kant gaat het in de commotie rond het artikel van Van Dijk en Klaver nauwelijks, terwijl op het vlak van representatie en stereotypie het Nederlandse literatuuronderwijs juist een grote slag heeft te maken. Neem Tim Krabbés schoolklassieker *Het gouden ei* (1984), al
15 decennia koploper op de lijst met meest gelezen boeken in het voortgezet onderwijs. Menig docent Nederlands kan de novelle inmiddels niet meer zien, maar gestuwd door de populariteit van het boek in de ranglijstjes, nemen leerlingen het keer op keer ter hand.

(3) En wat lezen ze dan? (...) Dat het vrouwelijke hoofdpersonage Saskia Ehlvest zich vooral inlaat met breien, make-up, de *Marie Claire* en stofzuigen.
20

naar: Jeroen Dera

uit: de Volkskrant, 23 juni 2021

Jeroen Dera is docent Nederlandse Letterkunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

tekstfragment 4

Deze mensen zijn in de war. Ze denken dat neerlandistiek een soort maatschappijleer is, of dat de neerlandistiek de maatschappijleer moet verdringen om het nut nog extra te bewijzen voor de mannen in de blauwe pakken, voor wie zij werkelijk onophoudend dansjes uitvoeren. Boeken
5 bespreken vanuit maatschappelijk-wenselijk oogmerk doe je bij maatschappijleer. Bij neerlandistiek gaat het om literaire onderwerpen. Was dit dan genoeg aanzet tot dat goede literaire gesprek? Gunnen jullie de leraren maatschappijleer nog hun vakgebied? Of moeten de economen ook voortaan voor hun baan vrezzen?

naar: maanantai

uit: Neerlandistiek, 24 juni 2021

Maanantai is een pseudoniem van Martijn Benders, dichter en publicist.

Pulp in het Nederlandse leesonderwijs?

Na publicatie van tekst 1 verschenen hierop landelijk verscheidene reacties. Vier van deze reacties staan als fragment in het tekstboekje, na tekst 1. Behalve vragen over tekst 1 bevat dit examen vragen over deze reacties in samenhang met tekst 1.

Tekst 1 Fastfood voor jonge lezers: de schadelijke promotie van pulp in het onderwijs

Tekst 1 kun je met onderstaande kopjes in vier opeenvolgende delen onderverdelen:

- deel 1: Het probleem van de ontleding
- deel 2: Een verkeerde overheidsmaatregel
- deel 3: De schade aan jongeren ontrafeld
- deel 4: Juiste overheidsinitiatieven?

1p 1 Bij welke alinea begint deel 3, 'De schade aan jongeren ontrafeld'?

"Wat hebben we nodig om ontleding een halt toe te roepen? Mooie verhalen natuurlijk, maar ook 'mooie lezers'." (regels 1-4)

1p 2 Welke bedenking zal een kritische lezer waarschijnlijk vooral hebben bij het antwoord op de vraag in bovenstaand citaat?

'Mooie verhalen' en 'mooie lezers'

- A staan inhoudelijk geheel los van de ontleding.
- B verergeren de ontleding eerder dan dat ze haar verminderen.
- C zijn inhoudelijk nauwelijks of niet te onderscheiden van elkaar.
- D zijn zeker niet de enige zaken die de ontleding kunnen stoppen.

Uit alinea 5 is het standpunt af te leiden dat de Nederlandse overheid haar "eigen cultuuronderwijs" momenteel onvoldoende serieus neemt.

2p 3 Geef de redenering weer waarmee in deze alinea dit standpunt wordt onderbouwd.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

"Nederland zou zijn eigen cultuuronderwijs serieuzer moeten nemen." (regels 55-57)

2p 4 Welke twee concrete maatregelen worden daarvoor verderop in tekst 1 voorgesteld?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Zowel in de titel van tekst 1 als in de supermarktmetafoor in alinea 5 worden de boeken op de shortlist van de Jonge Jury vergeleken met voedsel.

- 2p 5 Welke twee kenmerken van de boeken van de Jonge Jury worden benadrukt met deze voedselvergelijkingen?

In alinea 7 worden negatieve kenmerken van pulp genoemd, waaronder:

- 1 Pulp bevestigt lezers in seksistisch denken.
- 2 Pulp bevestigt lezers in racistisch denken.
- 3 Pulp jaagt bij lezers vooral een kick na.

- 2p 6 Citeer voor elk van de drie kenmerken een zinsgedeelte uit alinea 8 dat als een voorbeeld ervan is te beschouwen.
Neem de nummers van de drie kenmerken over en zet daarachter je antwoord.

“Met zulke lelijke teksten kweek je geen mooie lezers.” (regels 122-123)

- 3p 7 Leid uit alinea 10 tot en met 12 vier kenmerken af van “mooie lezers”.

“Literatuur draagt bij aan empathie en aan burgerschap.” (regels 151-152)

- 1p 8 Citeer de zin uit alinea 7 tot en met 10 waaruit duidelijk blijkt dat pulp juist afbreuk doet aan burgerschap.

“Dat in het Nederlandse onderwijs op de basisschool en in het voortgezet onderwijs het lezen van onze internationaal geprezen jeugdliteratuur, denk aan Anna Woltz, Simon van der Geest, Martha Heesen of Bart Moeyaert, niet verplicht is (...)” (regels 153-160)

- 1p 9 Waarom wordt in bovenstaand citaat benadrukt dat onze jeugdliteratuur “internationaal geprezen” wordt, gelet op de strekking van tekst 1? omdat deze internationale waardering

- A duidelijk maakt dat er in het buitenland weinig begrip is voor het gebrek aan kwaliteitseisen in het Nederlandse literatuuronderwijs
- B het des te schrijnender maakt dat onze kwalitatief goede jeugdliteratuur in eigen land nauwelijks door jongeren hoeft te worden gelezen
- C nogmaals onderstreept hoe schadelijk het voor Nederlandse jongeren is dat er geen kwaliteitseisen aan jeugdliteratuur worden gesteld
- D tot nu toe klaarblijkelijk niet heeft geleid tot een noodzakelijke aanscherping van eisen in het Nederlandse literatuuronderwijs

- 2p 10 Welke uitspraak geeft de hoofdgedachte van tekst 1 het best weer?
- A Door belevend en herkendend lezen in leesbevorderingsinitiatieven te bevorderen, werkt de overheid seksistisch en racistisch denken in de hand.
 - B Door de literaire competenties van leerlingen te verwaarlozen, negeert de overheid waardevolle adviezen van echte deskundigen.
 - C Door leesmotivatie prioriteit te geven in het onderwijs, veronachtzaamt de overheid de serieuze jeugdliteratuur in Nederland.
 - D Door leesplezier in leesbevorderingsinitiatieven centraal te stellen, frustreert de overheid de literaire ontwikkeling van scholieren.

Reacties op tekst 1

Lees tekstfragment 1.

In tekstfragment 1 worden twee kritiekpunten ingebracht tegen de opvattingen over leesonderwijs uit tekst 1.

- 2p 11 Vat deze twee kritiekpunten samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Lees tekstfragment 2.

“ik ben het absoluut met u eens dat het schadelijk is om seksueel geweld zo vaak in te zetten, puur als plotwending.” (regels 2-3, tekstfragment 2)
Een kritische lezer zou kunnen vinden dat deze bewering over thrillers in strikte zin in tegenspraak is met een andere bewering uit tekstfragment 2.

- 1p 12 Met welke andere bewering is deze vooral in tegenspraak?
- A Er is niets kwalijks aan het feit dat jongeren vanuit leesplezier hun boeken kiezen.
 - B Het heeft principieel de voorkeur dat jongeren zelf hun boeken kunnen kiezen.
 - C Jongeren zijn door de leesles allang bekend met schadelijke personen en ideeën in boeken.
 - D Seksuele misstanden spelen ook een schadelijke rol in bekende literaire werken.

In tekstfragment 2 worden twee argumenten ingebracht tegen de argumentatie in tekst 1.

- 2p 13 Vat deze twee argumenten samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

“Wat ik niet begrijp en nooit heb begrepen, is wat er zo verkeerd is aan leesplezier.” (regels 12-13, tekstfragment 2)

Een kritische lezer kan vinden dat deze uitspraak geen recht doet aan de inhoud van tekst 1.

- 1p 14 Geef aan waarom een kritische lezer dat kan vinden. Baseer je antwoord op de inhoud van tekst 1.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Waarom er een elitaire minderheid is, die vindt dat we áltijd neerbuigend moeten doen over Young Adult-boeken voor jongeren (en feelgood-romans voor volwassenen, trouwens).” (regels 13-15, tekstfragment 2)
Een kritische lezer kan vinden dat het standpunt van tekst 1 in dit citaat wordt vertekend.

- 1p 15 Citeer de zin uit alinea 4 tot en met 7 van tekst 1 die een kritische lezer hiervoor het best als argument kan gebruiken.

Lees tekstfragment 3.

- 2p 16 Geef aan of het negatieve oordeel over pulpboeken uit tekst 1 *wel* of *niet* eenduidig wordt afgewezen in tekstfragment 3, en citeer de zin uit tekstfragment 3 waaruit dit blijkt.

In tekstfragment 3 wordt een andere omgang met stereotypen in het leesonderwijs bepleit dan in tekst 1.

- 2p 17 Geef dit verschil aan. Neem de nummers uit onderstaande zinnen over en zet daarachter je antwoord.

Gelet op tekstfragment 3 moeten docenten boeken die stereotypen bevestigen, in hun onderwijs ...(1)...

Gelet op tekst 1 moeten docenten boeken die stereotypen bevestigen, in hun onderwijs juist ...(2)...

Lees tekstfragment 4.

- 1p 18 Op welke alinea van tekst 1 vormt tekstfragment 4 het duidelijkst een tegenreactie?
A op alinea 8
B op alinea 9
C op alinea 10
D op alinea 11

In tekstfragment 4 wordt een andere inhoudelijke invulling van literatuuronderwijs bepleit dan in tekst 1.

- 2p 19 Benoem beide invullingen. Baseer je antwoord op tekstfragment 4 en op alinea 10 tot en met 12 van tekst 1.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Hieronder staan drie uitspraken uit tekstfragment 4:

- 1 “Deze mensen zijn in de war.” (regel 1)
- 2 “Ze denken dat neerlandistiek een soort maatschappijleer is, of dat de neerlandistiek de maatschappijleer moet verdringen om het nut nog extra te bewijzen” (regels 1-3)
- 3 “Of moeten de economen ook voortaan voor hun baan vrezen?” (regels 8-9)

3p 20 Een kritische lezer kan in elke uitspraak een drogreden aanwijzen, gelet op de inhoud van tekst 1. Geef voor elke uitspraak aan welke. Kies daarvoor uit onderstaande drogredenen. Een drogreden kan slechts één keer worden gebruikt.

Neem de nummers van de uitspraken over en zet daarachter de letter van de juiste drogreden.

- a bespelen van het publiek
- b cirkelredenering
- c onjuist beroep op een kenmerkschema
- d ontduiken van de bewijslast
- e overdrijven van een voor- of nadeel
- f persoonlijke aanval
- g vertekening van het standpunt

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.